

Marin Sorescu

Ușor cu pianul pe scări

Cronici literare

Ediție îngrijită și postfață
de Mihaela Constantinescu Podocea

EDITURA
ART

AMATORISM MASIV. EUGEN BARBU, „ARBITRU ÎNTR-UN FOIȘOR SINGULAR“. *POEZIA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ*. Text datat 1975. Publicat prima dată în volumul *Ușor cu pianul pe scări*.

Cuprins

Prefață	5
PARTEA ÎNTÂI	
APROXIMAȚII DEFINITIVE	13
Geo Bogza, poetul	15
Miturile pe cântar – greutatea omenirii în vise	
Mircea Eliade: <i>Aspecte ale mitului</i>	24
Constantin Noica și sentimentul ființei	37
Romane despre țărani și critici de la oraș	
Ion Lăncrăjan: <i>Suferețea urmașilor</i>	47
Un magnat al poeziei și Magna sa	
Nichita Stănescu – ouă și sfere	59
A. E. Baconsky și drumurile fără drum	
<i>Corabia lui Sebastian</i>	71
Eseurile lui Dan Hălică	81
Adrian Păunescu: Fragmente dintr-o epopee	
I. <i>Istoria unei secunde</i>	91
II. <i>Medicul de circă planetară</i>	
Manifest pentru sănătatea pământului	96
Şerban Cioculescu – omul, opera	
și mai ales „Amintirile“	112
Eugen Ionescu față cu Victor Hugo	
Însemnări neisprăvite	
despre un studiu neterminat	128

Social și pace în <i>Cel mai iubit dintre pământeni</i>	139
Gheorghe Grigurcu; <i>Poeti români de azi</i>	158
Calmul creației	
I. <i>Vânătoarea regală</i>	172
II. Despre F și D. R.	175
Maiorescu și dublul său, Titu:	
Răsfoind „jurnalul“ maiorescian	188
Don Juan sau Don... Narcis? Eul supradimensionat	
Nicolae Breban: <i>Don Juan</i>	205
Eugen Simion și scriitori români de azi	219
Reconditionarea artistică a literaturii	227
Argumente pentru lirica	
lui Alexandru Macedonski	237
Cobra și mangusta	
Octavian Paler: <i>Polemici cordiale, Viața pe un peron, Caminante</i>	251
Prozatorul Dionisie Eclesiarhul	268
Cu carte pe masă	288
Borges sau „infinitul începe de la degetul mare“	298
Henri Michaux: <i>În cântecul mâniei mele e un ou</i>	
A. Fantasticul în poezia lui Michaux.	
Sau: A înfiat un mort	316
B. Halucinația.	
Sau: Delirul păsării nu interesează copacul ...	321
C. Magia.	
Sau: Călare pe mătură	325
Păreri de post despre poezia de dulce	
a lui Vasko Popa	329
Vasile Voiculescu, un Fra Angelico mirean al poeziei române	
I. Șindrila de aripi	342
II. Chervanul cu melancolii	351

III. „Bacanta dansând“	357
Avangarda cu garda descoperită	362
George Magheru, un poet nedreptățit.	
Alte poezii postume	389
Cioran sau „a fi trist cu metodă“	
I. Româneasca unui mare stilist <i>francez</i>	404
II. „A introduce sălciiile plângătoare în categorii“	417
 PARTEA A DOUA	
NEADĂUGITELE	427
Eminescu, cel din umbră	
Dionis	429
Un mare poet: Ady Endre	432
Vladimir Streinu: <i>Ritm immanent</i>	434
Bacovianul Bacovia	440
Victor Felea: <i>Cumpăna bucuriei</i>	443
Constanța Buzea: <i>De pe pământ</i>	447
Nichita Stănescu: <i>O vizuire a sentimentelor</i>	453
Cei care au cuvântul	461
Eugen Jebeleanu: <i>Cântece împotriva morții</i>	465
O. Henry	471
Scrisori provinciale	481
Amatorism masiv	
Eugen Barbu, „arbitru într-un foisor singular“: <i>Poezia română contemporană</i>	485
 Postfață	493
Referințe critice	497
Note	505

PARTEA ÎNTÂI APROXIMAȚII DEFINITIVE

Geo Bogza, poetul

Geo Bogza, de câte ori s-a uitat la cer, ne-a spus. „Comunicările“ sale, când nu au fost prea savante ori minate de acea artificialitate disperantă a celui care se simte obligat să fie cosmic perpetuu, cu ochii țintă pe Orion, s-au transformat în vibrante pulsătii lirice. Este primul gând la impactul cu volumul antologic, ce se află de câteva luni în librării, în format mare de tot, cu o fotografie și un desen remarcabile, dar fără amprente digitale ale autorului.

Orion este o carte de poezii, făcută din cărți de poezii, migălite într-o viață de om. Geo Bogza este mai ales poet. A fost, am putea spune, zilnic poet și doar săptămânal prozator. Un liric cu ieșire la proză, pe care a dinamitat-o, supunând-o regulilor altui gen, spălând-o până la alb cu puternice jeturi de metafore. Multe din reportajele sale sunt cântece, balade ale documentului. Scriind proză, simță că autorul ar vrea mereu să poarte catalige și să-și vâre gâtul în vreo orbită de stea ori cel puțin de satelit artificial, pentru a vedea ce mai e pe acolo. Această sete de altitudine este, prin gradul de concentrație, unică la noi și dacă s-ar da medalii pentru hălduirea spațiului cosmic, Geo Bogza ar merita-o pe cea mai grea. Are inimă de poet antic și bicicletă de suprarealist, mereu pe drumuri mari, constelații, galaxii, cu popasuri pentru necrologuri și exclamații, uimiri, perplexitate, răscruci, poduri, ode și

epode. Din școala suprarealiștilor se întoarce, strengar, cu buzunarele pline de alge, din care mai scoate – șiroind de paradoxuri – și azi câte una și o vântură la Academia unde este de demult activ fără să-i facă rău (Academiei). Bogza înseamnă, pasămite, huhurez. O pasăre ciudată, singuratică, trasă de curent și cu fular de pene, cu ochi mari și simț cosmic. Nu e cobea de bufniță, dar nu-i lipsește mult. Pe de altă parte, rudă cu cea care simbolizează înțelepciunea (iar pictorul Ion Gheorghiu într-o serie faimoasă ne-a făcut s-o alăturăm catedralelor gotice, care, ca să fim sinceri, nici n-o merită) – pasărea numită bogză, cuvânt rar, poate chiar de substrat, este și ea o vestitoare a sublimului contemplat noaptea pe răcoare. Oricum bufnița, ciurezul, cucuvaia sunt ale noastre și nu le dăm nimănui. Iar Geo Bogza le-a așezat sus, aproape de lună, în batiștea privirilor. Dar să procedăm mai sistematic. Partea rezistentă, fragedă (rezistentă prin, ciudat! frăgezimea ei) o constituie cea grupată în ciclul *Urmuz*, 1928-1932. Versuri sculptate în tăcerea universală. Poetul trebuie să-și creeze – acum ne vine ideea – o tăcere, pe care să-și înscrie vorbirea, ca fondul muzical pentru un concert de vioră. „Tăcerea dezlănțuită“ ne oferă un tablou apocaliptic al agresiunii liniștei, tablou realizat parcă din colaje: „Femei se azvărleau de la etaj în gol / dar / din gura lor larg deschisă / nu ieșea nici un țipăt / prin gări trenurile se ciocneau ca niște gângăni / înnebunit / primarul a dat ordin să se audă cu orice preț.“ Îi stă bine această poză teribilă, însușită cu mare naturalețe. „Cum mucezește timpu-n calendare / Prin inimă cum trece cu săgeți / Dormim acum / La umbra unor veacuri năruite.“ Poeziile acestea sunt frumoase pentru că, vorba poetului, sunt „facultative ca piramidele Egiptului“. Au un hazard

al asociațiilor, bine strunit totuși, căci nimic nu este mai penibil în poezie decât hazardul la întâmplare. (Să ni se îngăduie acest pleonasm.) Cu alte cuvinte, aici logica suprarealistă funcționează bine. Versuri ca acestea: „Păianjenii nu mai procură scobitori“, „Și trec fantomele cu flori la butonieră“, „pe șobolani / vin toate fetele pe care le-am iubit“, „Ochii mi s-au copț ca niște ouă“, „Câinele demn și roșcat“, sunt concludente în acest sens. În nota poemelor rase-n cap din *Flori de mucigai*, Geo Bogza crează câteva admirabile portrete, scoțând însă modelele din incinta penitenciarului, recrutându-le din lumea neblestemată și înamorată. Așa este *Olga*: „Era blondă (doar atât mai țin minte) și nu voia decât / cărare la mijloc. / Era nebună după Hary Liedtke // I-a scris de mai multe ori / Dar autograful aşteptat n-a sosit niciodată / / Încât astăzi o poate vedea oricine / Trecând regulat și foarte modest la birou.“

Am spus în nota *Florilor de mucigai*, dar îmi vine să-mi retrag cuvântul. Întâlnim, mai degrabă, tot sugestii urmuziene de parodie mecanică, preluate și desfăcute în poezie de către toți urmuzienii dadaiști și suprarealiști, de la Tristan Tzara până la Stephan Roll și Saşa Pană. Nici nu e bine să vorbim prea apăsat de influențe, adevarul este că în epocă s-a creat un magnetism, o anumită înclinație pentru un fel de a scrie, la care toți au contribuit, în mai mare sau mai mică măsură. Arghezi însuși a beneficiat de affluentul Urmuz, la urma urmei. „Iată-mă, în sfârșit Elefant“, spune Geo Bogza, mai departe, în *Elefantiada*. Și-l credem pentru că e convingător: „Cu trompa mea / Vechi semn de întrebare / Cel mai vechi semn de întrebare / Absorb apa canalelor din Marte / Și o împrosc mai sus de Zenit / Ca să sting soarele, /

Țelul meu: / Să îngheț Universul / La zero absolut.“ Poezia mai are o strofă, pe care n-aș mai cita-o, căci îmi place mai puțin, nu știu de ce. Ba o transcriu, spre a nu face afirmații gratuite: „Atunci nemaivând ce roade / Viermii vor pieri definitiv / și va începe era noastră / A / Elefanților.“ După „Zero absolut“, această explicație relativă plonjează în minor. Oricum, reținem umorul fin din prima parte. Această latură nu e nici ea de disprețuit în producția primilor ani. O poezie se numește *Prinderea fioroșilor asasini*, parodiind, mai bine decât o face de la o vreme Mircea Micu (contaminat în industrie poligrafică, ar spune Călinescu), limbajul epocii. Sau: „În noaptea în care te-am căutat cu / disperare / gările se iveau din beznă asemeni lupilor / flămânci / (Imaginea e fericită întrucât și gările, și lupii au ochii roșii).“ Poetica aceasta se numește *25 noiembrie*. Sau: „Părăsind pământul / Discuți cu Dumnezeu despre / Sinucidere / și în / Contradictoriu“ (*Made in England*). Apar numele proprii exotice, ca la Minulescu, barbarisme: „Prin ochii voștri frumoși / în chaiselongue“, „Madame Michonznicky fluturase de pe deal un șerbet“ etc. *Misterioasa crimă din comuna Buștenari* este un titlu ce trimită la romanele polițiste și relatările de fapte diverse. (Poemul fiind însă grav.) O virtute care se cere evidențiată: oricum ar începe și oricum s-ar termina multe din aceste poeme, că încep parodic și se sfârșesc solemn, sau invers, ele se mențin mereu în sfera poeticului. Care e misterul? Unul singur: talentul. Poetul adevarat nu face niciodată creație care poate fi analizată într-un singur fel. Topește cele mai diverse elemente – unii văd unele, alții altele, alții nimic, și poezia poate fi analizată la infinit.

Sigur, e un pic de umor aici, în felul în care e luată în serios și descrisă exact o pictură suprarealistă. În *Noul mers al inimii* (de-acum ne-am obișnuit cu astfel de titluri și începem să fim atenți și la fabricație) „pupila se închide în fața delirului și nici o amintire nu trebuie să tulbure“. Poemul e un colaj de notații. Se face iarăși apel la „nedefinitul interminabil“. (Frumos, foarte frumos e botezat misterul poetic.) *Reaea vestire* e pe același calapod. Excelent *Plânsul cu stânci*, din care trebuie citate primele două terține: „Predestinat la margini de pământ / Săptămânal plâng cu stânci / Săptămânal rostesc un bles-tem. // Blestemul umple iadul cu regi / Ochii îngerilor alarmăți / Dureros de prismatic privesc.“ și cu asta am epuiza prima secțiune a volumului. Mai puțin vorbesc sensibilității de azi poemul din 1937 – *Ioana Maria* – ca și multe piese din celelalte cicluri și anume cele în care nu tăcerea se dezlănțuie, ci vorbirea e dezlănțuită: „Bătrân aş vrea să fiu, tare bătrân / Dacă aş putea să am glasul lui Homer / Să cânt, eu cel dintâi pe pământ, Sincrofazotronul“ – întâlnim o exclamație la sfârșitul unei compunerii. Dar s-o luăm mai de sus: „O cum aş putea să nu cânt / Giganticul electromagnet / Din care zece miliarde electronvolți / Izbucnesc ca din miezul de foc al soarelui / Punând protonii pe fugă cu viteza luminii.“ Prea tehnic. Ia să ne ridicăm ochii și mai sus: „Din largul lumii mi-au venit / Vești despre el. / și iată sunt nopți de când mă tot gândesc: Cum aş putea să-l cânt? Aș vrea să fiu bătrân / Mai bătrân decât bătrânul Homer / și cu glasul lui pe care-l auzeau și zeii / Să deschid poarta poeziei / Ca să pătrundă în cetatea ei, Sincrofazotronul“ Ca să fim îngăduitori, vom spune că rivalul lui Homer se repetă. În genere, nu prevădesc nimic bun poezile care ne vorbesc

despre ce ar vrea să se cânte (să se laude, să se descânte), în poezie, toate terminându-se la nivelul promisiunii. Sunt autori a căror operă întreagă e făcută din lista a ceea ce ar fi dorit să proslăvească, sau să imortalizeze prin vers. Tentația de a saluta e mare la Geo Bogza. Și salutul său în falduri somptuoase (cel puțin) seamănă a binecuvântare, a împărțirea anaforei, a lansare pe orbită. De fapt, toate la un loc. Dilatarea prin învârtirea la manivelă, mereu în același sens, îți poate juca festive. Mergi pe linia închipuită deasupra câmpiei și nici nu știi când îți s-a terminat firul magic. În poemul *Ioana Maria* prea marii bolovani de vorbe nu reușesc să se transfigureze, nu știu de ce. Poetul uită să pună și focul sacru în cuptorul clădit cu trudă urieșească, și un vers ca „*Ioana Maria este cea mai frumoasă floare*“ nu se ridică peste enunț. Nu același lucru se poate spune despre *Poemul petrolifer*. Începe ca o epopee în care autorul nu redă decât începutul, cum ar veni, invocația: „Vă voi vorbi despre oamenii petrolului / și despre sufletul lor mai negru și mai inflamabil decât petrolul!“ Dar ce cuprinzătoare este această invocație! Și brutalitatea căutată din versurile lungi, revărsate, aici la locul ei, prilejuindu-ne pasaje mai poetice decât suavitatea, unde Buștenarii capătă aură de Niagara a petrolului, de Sodomă și Gomoră a țării lui. E parcă glasul materiei vâscoase, într-o erupție care nu-i va mai reuși nici lui Geo Bogza și nici altora, atunci când se vor apropia de astfel de teme.

Prin cele mai bune creații ale sale, Geo Bogza contribuie la democratizarea versului, lărgind marginile inspirației admise îndeobște, prin introducerea fie a unor teme proletare, fie a unor medii inedite și insolite. Apoi, încetătenind perioada luată din discursul oratoric,

permite o mai mare cantitate de concret, de viață în poezia prea mult gătuită de rimă ori regulile prozodiei clasice. E și puțin Walt Whitman și nu numai în poemul dedicat lui (care rămâne mai palid, lircul american neputând fi biruit cu armele proprii). Bineînțeles, autorul își asumă și riscurile respective. Am spus de retorism? Parcă am spus de retorism. Sau n-am spus cum se infiltrează retorismul? Cum se infiltrează retorismul? (Să mă ierte maestrul, am dat de cuvântul retorism și îmi place să mă joc cu el, ah! retorismul.) Căci aşa se strecoără retorismul, învârtindu-te în jurul unui cuvânt – retorismul. Și la urmă iar luând-o din loc, până dăm peste alt cuvânt. Prin urmare, cam acesta ar fi unul din pericole, prinderea cozii versului. Pericol de care aedul *Orion*-ului scapă de cele mai multe ori, și dus este în Casiopeea.

Minus poeziile de tot exclamative ca *O Guadalquivir* („O Guadalquivir, fratele meu, cât te-am iubit“). Două aspecte pot fi semnalate, în ce privește metoda. Autorul caută concretul, amănuntul, faptul exact, apoi caută un sens mare, enorm, universal în acest fapt. I se infuzează, uneori cu orice preț, sens cosmic, sau galactic. Când concretul acceptă, „înghite“ sensul acesta, e bine, se creează o fericită metaforă, pusă pe cel mai înalt piedestal. Uneori însă faptul refuză solemnizarea și stocul de patos cade inert alături, îngrämadindu-se în mormane. E curios cum se întâlnesc la același autor tendințe centrifuge și tendințe centripete, fuga după real și fuga de real. Tot ce e la marginea palpabilului nu interesează și oricât de ingenios s-ar construi uimirile, nu pot ascunde uneori senzația de artificiu și vid. În altă ordine de idei: parcurgând această antologie, traversăm și o mare perioadă de evoluție a liricii românești, un simț mimetic excepțional

făcându-l pe poet să asimileze totul, de la suprarealism la realismul socialist. Un burete ascet, dar setos.

Ultimul ciclu *Statul în lună* se parcurge cu interes sporit. Întâlnim aici multe poeme admirabile. Lecții de sobrietate, de stăpânire a mijloacelor. Le-am putea grupa în două categorii: confesiuni lirice și mici parabole morale. Din prima categorie mi se pare semnificativ *Orice om*: „Orice om pe care nu pot să-l iubesc este pentru mine un / izvor de adâncă tristețe. // Orice om pe care l-am iubit și nu pot să-l mai iubesc / înseamnă pentru mine un pas spre moarte.“ Din cea de-a doua categorie se desprinde *Cocorul albastru*: „Am vrut să zbor / Dar tocmai atunci umblau unii / Care tăiau aripile oricui voia să zboare // Am vrut să fiu albastru / Dar tocmai atunci cădea o funingine / Care murdărea tot ce era albastru.“

Dacă în unele tablete cu care ne-a obișnuit săptămânal, Geo Bogza privește în sus mai ales, în poezii se uită în jos, mai interiorizat, mai fără gesturi, mai cald, mai uman. Se scrutează pe sine. Preferăm măreția umilă a celei de-a doua ipostaze. Cel care pare că a dat tonul unei solemnități minerale se depășește pe sine, desfăcându-se din vidul interstelar și coborând printre oameni. E foarte obositor într-adevăr să întârzi mereu în nebuloasă, nemaipunând piciorul pe nimic. Autorul *Cărții Oltului* și-a construit, cu o trudă într-adevăr remarcabilă prin tenacitate și durată, o anumită părere despre sine, o anumită poză, pe care ne-o livrează sistematic, cu obstinație. Să ne ierte dacă vom afirma că omul adevarat este mai colțuros, mai frământat și mai profund. Este ceea ce am încercat să demonstrăm cu *Orionul* pe masă, o carte de aleasă trudă poetică, operă într-adevăr de „oase frânte“.

Totodată și un prilej de istorie literară. Scoase din reviste ca *Urmuz*, *Unu*, *Bilete de papagal*, *Câmpina*, *Frize*, *Vremea*, *Meridian* etc., poemele ne pot da o idee și despre nivelul ridicat, efervescența publicațiilor mici de pe vremuri. Unele sunt elaborate la vârsta „jurnalului de sex“, repudiat de autor, și a *Poemului invectivă*, din care admite că s-ar putea reține câte ceva, „ca document asupra unei vocații poetice cu evoluții imprevizibile“. Si încă ceva aş vrea să mai spun, ceva care depășește cadrul esteticului de care ne ocupăm aici, dar trebuie menționat, fiind vorba de Geo Bogza: sentimentul (parcugând întreaga sa operă) că te-ai confruntat cu o conștiință, ai asistat la închegarea unei atitudini față de viață. Din momentul în care a învins această atitudine, dispare, evident, dramatismul, uneori se poate infiltra monotonia, dar și se deschide priveliștea afirmării unui ideal. O prezență. Mărturia unei permanențe impresionează fluxul moral, pulsăția unui eticism, angajarea. Grafic, poemelor le-ar corespunde paralaxa și parabola. Un desen lunguiet, simbolizând un plop, pe coperta unui volum anterior trădează mai exact obsesia vechii celui ce se autodefinea: „Paznic de far cu sprânceana mereu încruntată.“

1978